

HERMENEVS

1^e JAARGANG, AFL. 3 — 15 NOVEMBER 1928

Hermes' Gave

Αἰτοῦμεν εὐμάθειαν, Ἐρμᾶνος δόσιν : „om Hermes' gave vragen wij, om schrandereheid". Niet echter in de eerste plaats om die schrandereheid, die vernuftiglijk raadsels kan oplossen. Onze bede aan Hermes is vooral om een vlug begrip. Daarom heeft de redactie dan ook geen bezwaar om mee te deelen, dat de Grieksche versregel, die als zinspreuk den omslag van dit Maandblad siert, ontleend is aan den Alexandrijnschen dichter Kallimachos (Schneider Callimachea II fr. 82a). Niet alleen om zijn beteekenis schein dat vers ons van pas, maar ook om den eigenaardigen genitief-vorm Ἐρμᾶνος. Een blad, dat zich Hermeneus noemt en zich ooit met de beeltenis van Hermes, heeft alle reden op die wijze het verband tusschen den Tolk en den God te onderstrepen.

De Hermes met herautenstaf en lier is afkomstig van een drinkschaal in het British Museum, die gedateerd wordt in het begin der 5^e eeuw v. C. en wordt toegeschreven aan den vazenschilder Makron. *Red.*

P. Virgilius Maro's Eerste Herderszang

MELIBOEUS.

Tityrus, nedergevlid waar een beuk U breed overschaduwet
Neuriet gij op het tengere riet Uw landlijke zangen.
Wij . . . verlaten ons land en zijn zoo lieflijke weiden;
Wij, wij ruimen ons land. Gij, Tityrus, lui onder 't loover,
Leert aan d' echo van 't woud Amaryll Uwe schoone te prijzen.

5 P. VIRGILII MARONIS BUCOLICON LIBER. ECLOGA I.

MELIBOEUS.

Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui Musam meditaris avena.
Nos patriae fines et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus; tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.

5

TITYRUS.

O Meliboeus, een God heeft ons die ruste geschonken.
 Want voor immer zij hij mij een God, wien weder en weder
 Uit mijn schaapskooi een lam, het teere, zijn outer zal drenken.
 Hij, hij schonk mij, gelijk gij aanschouwt, dat mijn kudde hier dwalen
 10 Kan — en dat ik op mijn fluit naar luim en verlangen mag spelen.

MELIBOEUS.

Niet dat Uw heil ik misgun; ik verwonder mij eer. Want alomme
 Heerschen op d'akker nu onrust en vrees. Zie, ook deze geiten,
 Zelf krank, drijf ik hier voort; die, Tityrus, nauwlijks en moeizaam.
 Want straks, tusschen de hazelaars, twéé, maar de hoop mijner kudde
 15 Wierp zij op 't naakte gesteent, op die steenen hen achter te laten.
 Thans, ik herinner het mij, hoe vaak zulk een ramp al voorspelde,
 Ware mijn geest niet als blind, een eik uit den Hooge getroffen.
 Maar, vertel mij iets meerder van hem, hem dien gij een God noemt.

TITYRUS.

Die stad Rome, gelijk men die heet, die dacht, Meliboeus,
 20 Domoor ik, aan die onze gelijk, waarhenen wij herders
 Vaak het tengere kroost van de schapen de hoogten af drijven.

TITYRUS.

O Meliboee, deus nobis haec otia fecit.
 Namque erit ille mihi semper deus; illius aram
 Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
 Ille meas errare boves, ut cemis, et ipsum
 10 Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti.

MELIBOEUS.

Non equidem invideo; miror magis: undique totis
 Usque adeo turbatur agris. En, ipse capellas
 Protinus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
 Hic inter densas corylos modo namque gemellos,
 15 Spem gregis, ah! silice in nuda conixa reliquit.
 Saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset,
 De caelo tactas memini praedicere quercus.
 Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

TITYRUS.

Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
 20 Stultus ego, huic nostrae similem, quo saepe solemus.
 Pastores ovium teneros depellere fetus.

'k Wist zoo hondjes aan honden gelijk, aan de moeder de geitjes,
 En ik placht uit het kleine gedoe zoo mij 't groote te bouwen.
 Maar zoo hoog verrijst deze stad onder andere steden
 25 Als dat pleegt een cypres in een veld van buigzame twijgen.

MELIBOEUS.

En wat machtige reden dreef U om dat Rome te aanschouwen ?

TITYRUS.

Drang naar Vrijheid; als die in het lest naar den langzamen omkeek,
 Toen een wittere baard reeds viel voor 't staal van den scheerder.
 Toch, zij keek om in het lest en na veel aarzelen kwam zij,
 30 Thans, nu Amaryl mij bezit, Galatee mij verzaakte.
 Want, ik loochen het niet, zoo lang Galatee mij regeerde,
 Nooit was op vrijheid er éénige kans en geen lust om te sparen.
 Schoon zoo menig maal een offerdier trad uit mijn stallen
 En zoo vaak voor ondankbare stad ik vet stremsel in vorm wrong,
 35 Nooit woog 't geld, dat ik meedroeg in huis, mij zwaar in de handen.

MELIBOEUS.

Mij verbaasde 't, hoe droef, Amaryl, Uwe Goden gij aanriep,

*Sic canibus catulos similes, sic matribus haedos
 Noram, sic parvis componere magna solebam.
 Verum haec tantum alias inter caput extulit urbes
 25 Quantum lenta solent inter viburna cupressi.*

MELIBOEUS.

Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi ?

TITYRUS.

*Libertas, quae sera tamen respexit inertem,
 Candidior postquam tondenti barba cadebat;
 Respexit tamen et longo post tempore venit,
 30 Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
 Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
 Quamvis multa meis exiret victima saeptis,
 Pinguis et ingratae premeretur caseus urbi,
 35 Non umquam gravis aere domum mea dextra redibat.*

MELIBOEUS.

Mirabar quid maesta deos, Amarylli, vocares,

Of voor wien gij Uw appels, al rijp, aan hun twijgen liet hangen.
Tityrus hebt gij gemist. U, Tityrus, riepen de pijnen,
Riepen de bronnen terug en dit struikgewas hier in het ronde.

TITYRUS.

- 40 Wát kon ik doen ? Onmogelijk hier uit mijn knechtschap te raken,
Noch op een andere plek die Godlijke hulpe te vinden.
Maar dáár zag ik den jongeling wien, Meliboeus, elk jaar weer
Eens per maand van mijn outer de rook ten hemel zal stijgen.
Hij, hij gaf mij het eerst het bescheid, waarom ik hem smeekte . . .
45 Weidt het vee lijk te voren, mijn volk, legt het juk op de stieren.

MELIBOEUS.

- Zoo dus, gelukkige, blijft, reeds oud. Uw land U behouden.
En het voldoet U geheel, ofschoon alomme veel naakte
Rots het bedekt of het slijkkrige riet in het rustige water.
Nooit zal een onwennig voer Uw drachtige vaarzen bekoren,
50 Noch ook ziekte van anderen stal Uw ooen besmetten.
O, gij gelukkige, hier, hier tusschen Uw eigene stroomen,
Tusschen die heilige bronnen zal frisch U de schaduw omvangen.
Hier zal als immer de haag, van Uwe naburige grenzen,

Cui pendere sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. Ipsae te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant.

TITYRUS.

- 40 Quid facerem ? neque servitio me exire licebat,
Nec tam praesentes alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi juvenem, Meliboee, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti . . .
45 Pascite, ut ante, boves, pueri; submitte tauros.

MELIBOEUS.

- Portunate senex, ergo tua rura manebunt.
Et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus
Limosoque palus obducat pascua junco.
Non insueta graves tentabunt pabula fetas,
50 Nec mala vicini pecoris contagia laedent.
Fortunate senex, hic inter flumina nota
Et fontes sacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quae semper, vicino ab limite, saepes,

Waar zich de bijen der Hybla aan bloesem van wilgen te goed doen,
 55 Gonzende en zoemende vaak U vermanen in rust te verzinken.
 Onder de hoogte der rots werpt een snoeier zijn lied in de winden.
 Soms daartusschen. Uw stadige zorg, kirt zoo zoetkens een duive,
 Of, uit luchtigen kruin van een olm, klaagt eentonig een tortel.

TITYRUS.

Eer ook zal het lichtvoetige hert in het aetherruim weiden,
 60 Werpen de zeeën de visschen op 't strand, er in naaktheid te leven;
 Eer bij 't zwerven, in 't andere rijk, zal de Parth uit den Arar
 Drinken, een balling, en zal de Germaan in den Tiger zich laven,
 Eer die trekken en ooit dat gelaat uit mijn hart zullen wijken.

MELIBOEUS.

Maar wij . . . deels wij tijgen van hier, waar dorsten de Mooren,
 65 Deels naar Scythië, deels naar den krijtmeesleurenden Oxus,
 Of het Brittannische land van heel 't andere der aarde gescheiden.
 Weel zal ik ooit na langeren tijd mijn geboortegrond weerzien,
 Zien het dak van mijn schamele hut, die met zoden bedekte,
 En, wanneer ik mijn rijk weer aanschouw, nog één korenaar vinden ?
 70 Ach een ruwe soldaat zal die zorgvolle gronden bezitten,

55 Hyblaeis apibus florem depasta salicti,
 Saepe levi somnum suadebit inire susurro.
 Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras;
 Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
 Nec gemere aeria cessabit turtur ab ulmo.

TITYRUS.

60 Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,
 Et freta destituent nudos in litore pisces,
 Ante, pererratis amborum finibus, exul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
 Quam nostro illius labatur pectore vultus.

MELIBOEUS.

65 At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,
 Pars Scythiam et rapidum cretae veniemus Oaxen,
 Et penitus toto divisos orbe Britannos.
 En umquam patrios longo post tempore fines,
 Pauperis et tuguri congestum caespite culmen,
 Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas ?
 70 Impius haec tam culta novalia miles habebit,

Heel dien oogst een barbaar! Zie tot welk peil van ellende
 Voerde der burgeren twist. Voor hen dus bezaaiden wij d' akkers!
 Ent, Meliboeus, den perelaar nu, zet in rijen den wijnstok.
 Gaat, mijn vee, die 't geluk hebt gekend; treedt verder, mijn geitjes.
 75 Nooit meer zal ik U zien, in een grot in het loover gelegen,
 Hoe gij hoog aan de rotsen daar hangt, met haar talrijke struiken.
 Al mijne liedjes zijn uit. Nooit, waar ik weide, mijn geitjes,
 Plukt gij meer bloeienden klaver of 't blad der bittere wilgen.

TITYRUS.

Maar gij zoudt ten minste bij mij dezen nacht kunnen rusten;
 80 Versch is het loover gespreid; nog heb ik geurige vruchten,
 Rijpe kastanjes en meer dan genoeg van melk die gestremd is.
 Zie, reeds stijgt daar verre de rook uit de daken der hoeven.
 Grooter al vallen de schaduwten neer van de toppen der bergen.
 d. K.

Barbarus has segetes; en quo discordia cives
 Produxit miseros: his nos consevimus agros!
 Inlere nunc, Meliboee, puros, pone ordine vites.
 75 Ite, meae, felix quondam pecus, ite capellae.
 Non ego vos posthac viridi projectus in antro
 Dumosa pendere procul de rupe videbo;
 Carmina nulla canam; non me pascente, capellae,
 Florentem cytisum et salices carpetis amaras.

TITYRUS.

Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
 80 Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
 Castanae molles et pressi copia lactis;
 Et jam summa procul villarum culmina fumant,
 Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

Middeleeuwsche levenslust

Tijden van gisting zingen, wat zij noemen het „Levenslied”. Na een tijd van krimpung en verschrompeling, een uitzetten en zwellen: de levenskracht slaat naar buiten, slaat veel stuk, soms ookwat heel had kunnen blijven, slaat de traditie in het gelaat met volle vlakke hand, voelt zich vrij, verjongd en . . . Jong. En het levenslied is

geboren. Wij allen hebben nog den uittocht van Pisuisse en Blokzijl beleefd en de Avonturen van een straatmuzikant gelezen of niet gelezen; wij hebben op zomeravonden buiten, 's winters in den studentenkring „Levensliederen” ingedronken als levenselixir. Want Speenhoff en andere barden kwamen ons, om het even „Hèt Levenslied”, „Hùn Levenslied” of puttend uit overgrooten rijkdom, juist met een zoo simpel gebaar een „Keur van Levensliederen”, later fraai gebundeld als No. I—VII toezingen. Maar . . . het lijkt wel de vloek van het namengeven: het is alsof de naam des dichters het pas geboren kind ten doode doemt; het levenslied” van het affiche is spoedig het „levenlooze lied”: het wordt deun, cliché, ahangsel als de linten van een mandoline, een meervoud, een film.

Waar het oudste, echte „levenslied” werd gezongen, droeg het geen hoofdletter, geen dichternaam, is het van een verheven anonymititeit. Het behoort niet in de concertzaal, het past niet in de smoking, het trekt rond van dorp tot dorp, zooals Pisuisse rondtrok met Blokzijl, vóór ze een naam kregen en dus een boek gingen schrijven.

Zóó was het in de Middeleeuwen, de XIIe en XIIIe eeuw. De Middeleeuwen? Ge denkt aan heiligenlevens, aan strenge beeldvormen in het weerbarstig hout gesneden, aan een wel zeer rustigen doch ook hoog ommuurden kloostertuin, aan het fluisterend duister van een Romaansche kerk of aan de stoute vroomheid van een rijzigen Gotischen Dom. Als ik Uw arm niet tegenhield, zoudt ge wijzen op de Sorbonne te Parijs, op de almacht van de Scholastiek, op het allenbindend dogma. Toch, juist toen weerklonk een levenslied, zóó onbekommerd uitgezongen, zóó kweelend, vol jolijt, vol jeugd en „deugd” en tegelijk zóó on-deugend, dat het wel schijnt, of er geen kerk bestond, geen hiernamaals dreigde, geen vaste band om aller leven lag gesloten.

Wie deze vogels fluiten hoort, hij loopt het bosch in op een lentesmorgen vol oneindige jonkheid: en uit de takken valt een snoer van juichende geluiden, van wien? voor wien? van waar? waar heen? hij weet bet niet en . . . hij vraagt het niet. Want het doet hem „deugd”, omdat het den zanger deugd deed zoo te zingen: en luisterend proeft hij en beaamt met heel zijn ziel het echte, het zuivere van dit onpersoonlijke, anonyme en daardoor juist zoo onmiddellijk persoonlijke levenslied.

Wie zijn dan die zonderlinge vogels? Mogen we wel namen geven, nadat we zoo overtuigd de nameloosheid verdedigd hebben? Maar

ook al verraad ik een naam, het adres is niet bekend en evenmin, wat de naam precies beteekent. *Goliarden* noemen ze zich, *Vaganten* heeten ze elders, „Zwerfers” langs ’s Heeren wegen. Misschien dragen zij dien eersten naam als volgelingen van Goliath, den Philistijnschen reus: deze heeft in de Middeleeuwen de rol gespeeld van Satan, van tegenstander van Christus!

De naam voorspelt weinig goeds. Staan zij dan buiten de kerk? Aanvankelijk allermint. Zij komen voort uit het universitaire leven dier dagen, dat geheel van de kerk uitgaat, of tenminste daarmee nauw verbonden blijft. Het zijn studenten en „magistri”, doctoren dus, het zijn de *scholastici*, van wie een tijdgenoot bitter getuigt: „zij trekken de steden langs en de wereld door, zoo dat zij door al hun geleerdheid hun gezond verstand verliezen: te Parijs zoeken zij de geestelijke, in Bologna de rechtskundige geleerdheid, te Salerno de geneeskunst, doch nergens de goede zeden”. Maakten zij het zóó bont, deze rondtrekkende studenten, zangers, dichters, in hun liefde voor het leven, in hun leven voor de liefde ?

Noodelooze vraag, die we liever niet beantwoorden! Beter is het enkelen voor te stellen, —voorstellen zonder naam natuurlijk —, die bereid zijn een leutig deuntje te fluiten. Maar als echte zwerfers hebben ze den tijd en zijn dus nooit op tijd. Zouden zij zich aan tijd, aan onzen tijd nog wel storen, zij die zoo tijdeloos als nameloos voor alle tijden gezongen hebben ?

Terwijl zij dus nog een oogenblik op zich wachten laten, hebben wij nog even gelegenheid iets te vertellen van hun aanstekelijke levenslust. De opwelling, opborreling van dezen levenslust — het dreunende gedaver van het „*Gaudeamus igitur iuvenes dum sumus*”, „Laat ons juichen vol jolijt, zoolang we sterk en jong zijn” weerklonk het eerst in hun midden! — staat niet alleen. Deze „Lebenskünstler” zijn de voorloepers, voortrekkers van de Renaissancemensen, die in de volgende eeuwen hun stempel, in Zuid-Europa vooral, zullen drukken op de menschenlijke samenleving ; doch het zijn voorloepers slechts ten deele. Hier vinden we een kleinere uitbarsting, aanwijzing van wat diep onder de oppervlakte reeds woelt en kookt: de eerste dier beide vuurstreamen, gelijk van richting, doch ongelijk van inhoud, — zooals Burckhardt ze genoemd heeft: die *Entwicklung des Individuums*, en die *Wiederbelebung des Atertums*, — welke samen straks den breeden stroom der Renaissance vormen gaan. Want wie

Renaissance, Humanisme, Reformatie en Contra-Reformatie uitspreekt, slaat tegen een groote klok met zwaren galm, doch een klok, waar de klok een scheur in doet ontdekken. Inderdaad een scheur, een barst, een breuk met het onmiddellijk verleden, gepleisterd met gips of gehecht met metaal, edel metaal vaak uit een verder terugliggend verleden, doch minder verwant, met andere toonkwaliteiten; hij krijgt duidelijk gescheiden onder- en boven-tonen te hooren, die ieder hun eigen weg gaan.

Anders de Vaganten: hun klanken zijn nog ongebroken en golven alle kanten uit, ongehinderd. Want, weliswaar Goliarden, duivelskinderen, hebben ze toch nog maar één, nog ongedeelden klankbodem voor hun lied: de ééne Kerk der Middeleeuwen, alléén en onaangetast. Daardoor wordt hun lied van zelf zuiver en zonder bijgeluiden; het Levenslied, waarop Plato's woorden niet van toepassing zijn, als hij (Theaet. 179d) van een *σαθρὸν φθέγγεσθαι*, een gebarsten geluid spreekt.

Uit een ouden Merovingschen Abecedarius, een vers welks coupletten met alle letters van A—Z beginnen, op zonderlinge wijze terecht gekomen in de zgn. Cambridgerliederen (No. 18 in de uitgave van Strecker 1926) hebben onze Vaganten de tweede strophe, een vermaning behelzend „Mensch, bedenk die Ewigkeit”, steeds gehoord als ware het een „Carpe diem”, aansporing tot levenslust:

Brève est témpus, iúvenís,
 Consídera, quód (= dat) moriēris,
 Venítque díes últimús
 et pérdes flóres óptimós.
 Adténde homó, quia (= dat) púlvis és
 et in púlverem révertēris.

Een enkele persoonlijkheid teekent zich uit hun schare hoe langer hoe duidelijker af. Zijn figuur en de verhouding tot de vrouw en de liefde in dien tijd zal ons hierna de stof geven tot een korte schets. Het diapason van deze wonderlijke menschen en hun lust te leven moge echter vooraf nog eens samengevat worden¹ in een van de sterkste dier liederen, waarvan ik de laatste strophe ook in het Latijn geef:

¹ De vertaler meent zich hier enkele vrijheden te mogen veroorloven: omzetting, aanvulling, groepeerings is hier een eisch; de virtuositeit van dit Middeleeuwsch Latijn te volgen ware anders onmogelijk.

Enkle knoppen afgeplukt,
 Plukkend ras aan het hart gedrukt,
 Tot die druk mij het lijf verrukt:
 Als dartle wind mijn dolheid !

Lente's blijde zaligheid
 Blaast uit opgetogenheid
 Storm na storm in luid jolijt,
 Wijl zorg en angsten vluchten!
 Nergens schaamte of zelfverwilt,
 Dat wij geen wetten duchten!

Ouderdoms gelatenheid
 Schijnt mij „mensch-verlatenheid” („ab-hominatio”):
 Jong zijn in verwatenheid,
 Zóó wil ik Gode derven.
 Groei, o uitgelatenheid!
 Het einde brengt . . . te sterven.

Zoolang het in mijn leven bloeit,
 Zoolang het in mijn harte gloeit,
 Zoolang het in mijn lichaam schroeit,
 Boeit Liefde al mijn willen.
 Straks, in de ijzigheid des Doods,
 Zal eerst die brand verkillen.

In het Latijn: Dúm sum in hoc témpore
 Dúm fervésco péctore
 Dúm ignis in córpore
 Calét, sempér amábo.
 Náturáli frígore
 Congélatús, cessábo.

Leiden.

V. MULLER JZN

Atheensche scherpzinnigheid

Het is bekend, dat de sofist Protagoras de eerste leermeester was, die voor zijn colleges wenschte gehonoreerd te worden. Dat hij de waarde van zijn lessen, op geld getaxeerd, zeker niet laag aansloeg, blijkt uit het feit, dat hij voor een volledigen cursus 100 mina's, dat is dus ongeveer f 4500 zilverwaarde, in rekening bracht.¹ En dat hij, wanneer de betaling niet al te vlot ging, het er niet bij liet zitten, leeren we uit een verhaal, dat Gellius ons meedeelt.²

Een zekere Euathlus, een rijke jonge man, had zich tot Protagoras gewend met het verzoek, hem op te leiden tot advocaat. Protagoras was daartoe bereid op voorwaarde, dat Euathlus hem de vastgestelde som gelds zou betalen.³ Ze kwamen echter overeen, dat de helft terstond zou verrekend worden en de andere helft zou worden voldaan, zoodra Euathlus als advocaat zijn eerste proces gewonnen zou hebben. Wat deed echter de slimme jongeling? Toen hij afgestudeerd was, nam hij van geen enkel proces de behandeling op zich, liep dus geen kans, dat hij won en behoefde dus niet te betalen. Maar dat zou Protagoras hem wel anders leeren. Op grond van het contract, dat ze aangegaan hadden, daagde hij Euathlus voor het gericht. Ten overstaan van de rechters sprak Protagoras, volgens Gellius' verhaal, toen aldus: „Disce, stultissime adolescens, utroque id modo fore, uti reddas, quod peto, sive contra te pronuntiatum erit, sive pro te. Nam, si contra te lis data erit, merces mihi ex sententia debebitur, quia ego vicero: sin vero secundum te iudicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris”. Dat wil dus zeggen: „Ik hoop, dat je inziet, dwaas van een jongen, dat, hoe je de zaak ook wendt of keert, je in beide gevallen zult moeten afschuiven wat ik eisch, zoowel wanneer de uitspraak in je nadeel is, als wanneer ze in je voordeel uitvalt. Want loopt het proces in je nadeel af, dan ben je mij het honorarium schuldig krachtens de uitspraak, omdat ik dan gewonnen heb; valt het proces echter in je voordeel uit, dan ben je mij het honorarium schuldig krachtens het contract, omdat jij dan het proces gewonnen hebt”.

Euathlus echter gaf blijk van de lessen geprofiteerd te hebben,

¹ Diog. Laërt. VIII. 52.

² Gell. Noct. Att. V, 10.

³ Quintilianus, Inst. Or. III, 1, 10 vermeldt dat het 10.000 denarii waren; dat klopt dus ongeveer met de opgave van Diogenes Laërtius.

want hij antwoordde: „Disce tu quoque, magister sapientissime, utroque modo fieri, uti non reddam, quod petis, sive contra me pronuntiatum fuerit, sive pro me. Nam, si indices pro causa mea senserint, nihil tibi ex sententia debetur, quia ego vicero. Sin contra me pronuntiaverint, nihil tibi ex pacto debebo, quia ego non vicero”. „Ik hoop, dat ook gij, hooggeleerde leermeester, inziet, dat, hoe ge de zaak ook wendt of keert, ik in geen van beide gevallen behoef te betalen, wat ge eischt; noch wanneer de uitspraak in mijn nadeel zal zijn, noch wanneer ze in mijn voordeel uitvalt. Want wanneer de rechters hun uitspraak in mijn voordeel doen, zal ik u niets schuldig zijn krachtens die uitspraak, omdat ik dan gewonnen heb; valt het proces echter in mijn nadeel uit, dan zal ik U niets schuldig zijn krachtens het contract, omdat ik dan niet gewonnen heb”.

De rechters zaten met hun handen in 't haar: immers welke uitspraak ze ook deden, in beide gevallen zou de uitspraak door zichzelf haar eigen effect vernietigen. Als wijze lieden lieten ze de zaak onbeslist en stelden haar voor onbepaalden tijd uit. Of Protagoras zich tevreden gesteld heeft met de moreele voldoening, dat zijn voortreffelijk onderwijs zoo groot succes had, meldt het verhaal niet. Aan de scherpzinnigheid van den lezer worde overgelaten, na te speuren, waar de-zwakke plek in beider redeneering zit.¹ A. S.

De spelling der Grieksche eigennamen in het Nederlandsch²

I

In verschillende landen of liever in verschillende talen heerscht een zekere ontevredenheid over de spelling der oude, in 't bijzonder der Grieksche eigennamen, die in de Middeleeuwen of later ingevoerd werd.

Zelfs in Frankrijk. Men kent de vele vertalingen van Leconte de Lisle, waar hij poogt vormen in zwang te brengen als *Akhilleus*,

¹ Ditzelfde verhaal wordt verteld van Korax en Teisias, waarbij dan de rechters tot de slotsom komen: κακοῦ κόρακος κακὸν ῥόν.

² Lezing gehouden op het negende Vlaamsen Philologen-congres, Leuven, 14 en 15 April 1928,

Hektôr, Akhaiens, Ainéias enz. Ook Bailly in zijn Grieksch-Fransch Woordenboek wil de Grieksche eigennamen eenigszins hun Grieksche physionomie doen behouden. Κλεάνθης en Κλέαρχος geeft hij weer door *Kléanthès* en *Kléarkhos*; de gewone Fransche vormen *Cléanthe*, *Cléarque* zijn slechts tusschen haakjes bijgevoegd. Κῦρος en Φοῖβος worden in de vertaling: *Kýros* en *Phoebos*: de klinker der eerste lettergreep is Latijn of Fransen, de rest zooveel mogelijk Grieksch; de gewone vormen *Cyrus*, *Phoebus* staan wederom tusschen haakjes. Maar Αἰνείας en Ἐπαμεινώνδας blijven *Enée* en *Epaminondas*.

Doch de nieuwigheden van Leconte de Lisle en Bailly vonden geen weerklank. Justin Bellanger, *Histoire de la traduction en France*¹ geeft, dunkt me, heel juist den indruk weer, welken zij op nagenoeg het geheele Fransche publiek maakten: „M. Leconte de Lisle pousse le scrupule de littéralité, je ne voudrais pas dire jusqu'à la puérilité, mais je dirai jusqu'à l'exagération la plus bizarre”.

De Franschen, die zelfs de moderne vreemde eigennamen radbraken, totdat zij in hun mond passen, en ze dan veel mooier vinden, voelen natuurlijkerwijze weinig behoefte om hun spelling en uitspraak der oude eigennamen even te herzien. De physiologische en psychologische verklaring van dit feit laat ik aan meer bevoegden over.

Ook in het Engelsch heerscht verwarring in zake de spelling van Grieksche woorden. In de jongst verschenen aflevering van *The Journal of Hellenic Studies* (1927, blz. LXXIV vlg.) spreekt het *Council of the Hellenic Society* den wensch uit, dat in zijn tijdschrift naar eenvormigheid worde gestreefd, en beveelt het den medewerkers eenige regelen daartoe aan; deze liggen echter niet in de lijn der opvattingen, welke ik straks zal uiteenzetten.

In het Duitsch integendeel bestaat een sterke beweging om aan de oude eigennamen hun ouden vorm terug te geven. Dagelijks nog lezen wij in Deutsche boeken en tijdschriften *Homer*, *Pindar* enz., maar de vormen *Homeros*, *Pindaros* enz., worden meer en meer gebezigd. De nauwkeurige transcriptie der oude eigennamen wordt consequent doorgevoerd voor de titelwoorden in de Real-encyclopadie van Pauly-Wissowa, en voor namen, die in het Duitsch niet ingeburgerd zijn, is zij vrij algemeen in gebruik.

¹ Paris, Lemerre, 1903; blz. 129.

In de aflevering van September 1925 der *Wiener Blätter für die Freunde der Antike* is een artikel van Hans Lamer over die vraag verschenen; het artikel zelf en de gedachtenwisseling, welke het in hetzelfde tijdschrift uitgelokt heeft, samen met de moeilijkheden, welke ik voortdurend bij mijn eigen werk ondervond, hebben het voornemen, dat ik sinds lang koesterde, om dit onderwerp eens ten onzent aan de orde te stellen, tot rijpheid gebracht.

* * *

Hoe is het in dat opzicht ten onzent gesteld ?

De traditioneele verlatijnsching der Grieksche eigennamen is nog altijd zeer in gebruik. Dr. M. B. Mendes da Costa in een vertaling uit Ploetarchos met jaartal 1925 en Prof. Dr. P. Groeneboom in zijn onlangs verschenen uitgave van Aischulos' Prometheus, schrijven, de eerste: *Plutarchus, Dionysus, Pindarus* enz., de tweede: *Aeschylus, Homerus* enz,

Doch sinds lang werd aan die verlatijnschte schrijfwijze getornd. Een krachtige, maar bij lang niet de eerste aanval op haar alleenheerschappij werd gedaan door de Homeros-vertalingen van Vosmaer. Velen volgden dit voorbeeld — laten we, om ons tot de grootsten te beperken, alleen Kloos en Boutens noemen, — zoodat tegenwoordig, zooniet bij het onderwijs, dan toch in boeken en tijdschriften, beide spellingen misschien evenveel gebezigd worden.

De genoemde schrijvers en vele anderen gebruiken consequent de eene of de andere schrijfwijze. Anderen gooien beide dooreen. Dr. H. M. R. Leopold, *Uit de leerschool van de leugen* — een vertaling van Loekianos' Ware Geschiedenissen, in 1923-'24 verschenen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant” en in 1926 in boekvorm uitgegeven te Zutphen — vertelt in een aanteekening van „Herodotus, die het paard van een zekeren Artybios op zijn achterste pooten laat meevechten” (blz. 103); in een andere aanteekening noemt hij Priamos en Homerus (blz. 105).

Prof. Dr. G. van der Leeuw, in: *Goden en Menschen van Hellas*, 1927, noemt naast elkaar de Grieksche goden Apollo en Dionusos (blz. VIII); de u geeft hij beurtelings weer door *u* en *y*: *Dionusos, Hubristika* (blz. 206), *Anadyomene* (blz. 207).

De Thoekudides-vertaalster Boissevain heeft, blijkens de errata op blz. 208 van haar vertaling van het I^e boek (1908), gearzeld in zake de spelling der Grieksche eigennamen.

Gelijk wij bij één zelfden schrijver de traditioneele en de Grieksche spelling in verschillende woorden aantreffen, vinden wij ze ook vaak in één zelfde woord.

Een bekende vertaling van Burgersdijk heeft als titel: *De treurspelen van Aeschylus en Sophokles: Aeschylus*, de eerste lettergreep is verlatijnscht, de derde is Grieksch gebleven. De titel van het lijvige boekdeel werd misschien door den zoon van den grooten vertaler opgesteld, maar deze zelf heeft ook den vorm Aeschylus gebruikt in den titel der afzonderlijke stukken, die bij zijn leven verschenen waren — behalve, merkwaardig genoeg, in den titel van het oudste: *De Prometheus van Aischulos (De Gids, 1880, III, blz. 317)*. Deze nauwkeurige transcriptie heeft hij later bewust verworpen; ik moet hem dus tot de tegenstanders rekenen van het systeem, dat ik straks zal voorstaan.

Een tweeslachtig wezen van een ander soort is de vorm *Hephaestus*, die sinds ten minste een eeuw in het Nederlandsch gebruikt wordt, en nu nog in de reeds genoemde Aischulos-uitgave van Prof. Groeneboom staat (b.v. blz. 72). Ik herinner me niet hem bij een ouden schrijver aangetroffen te hebben.¹ Reeds bij Plinius vinden wij Latijnsche afleidingen van het Grieksche Ἡφαίστος: *Hephaestia*, *Hephaestium*, *Hephaestii montes*, maar wie den god in 't Latijn wilde noemen, zei: *Vulcanus*. Sinds lang echter is het gewoonte, de Grieksche en Latijnsche goden uiteen te houden en daarom, meen ik, werd in het moderne Latijn Ἡφαίστος niet meer door *Vulcanus* vervangen, maar de Grieksche naam werd verlatijnscht; uit het moderne Latijn is die vorm dan in het Nederlandsch overgegaan.

Het mooiste in dit opzicht, dat ik ooit gezien heb, is de vorm *Oidipes*, die prijkte op een plakkaat der Wetenschappelijke Congressen gehouden te Antwerpen in 1923, en die nu voor het nageslacht bewaard blijft op blz. 11 der Handelingen van het toenmalige Philologen-congres: de 1^e lettergreep is Grieksch; de 3^e kan niets anders zijn dan een Vlaamsche phonetische weergave van het Latijnsche *pus*, op zijn Hollandsch uitgesproken; de daderis mij onbekend.

* * *

Ik meen voldoende bewezen te hebben, dat er ten onzent een onstichtelijke wanorde heerscht, ook op het vreedzame gebied van

¹ Het *Onomasticon* van den *Thesaurus linguae latinae* heeft het nog niet verder gebracht dan de letter D.

de spelling der Grieksche eigennamen, en zal dan maar vooropzetten, dat het wenschelijk ware er een eind aan te maken en zooveel mogelijk een vasten regel te volgen.

Onze voorvaderen mochten spreken van *Esoop* en *Homeer*; Olfert Dapper vertaalde in 1665 de Historien van *Herodoot* en in 1731 vertaalde een ander den Droom van *Luciaen*. Die vormen, hoewel meer dan waarschijnlijk onder Franschen invloed ontstaan, zijn in hooge mate aan het Nederlandsch taaleigen aangepast. Het hoeft echter geen betoog, dat wij ze niet meer kunnen gebruiken; zij zijn geheel uit de mode geraakt, en ook in Duitschland worden zij, zooals gezegd, allengs opgegeven; bovendien zou een poging om ze weer in te voeren alleen de reeds bestaande wanorde nog verergeren. Wij hebben dus slechts de keuze tusschen de traditioneele verlatijnschte vormen en de eenigszins aan ons taaleigen aangepaste Grieksche.

Het gebruik der eerstgenoemde is alleen aan de historische omstandigheid te danken, dat de Grieksche cultuur via het Latijn tot ons gekomen is. De Latijnen schreven: *Homerus*, *Aeschylus* enz.; die vormen werden ook gebruikt door de Latijn-schrijvende humanisten, die na de Middeleeuwen Griekenland weer bekend maakten aan het Westen; en uit hun Latijnsche boeken, uit hun Latijnsch onderwijs, zijn zij ook in onze taal overgegaan. Een andere dan die historische reden bestaat er wel niet te hunnen gunste.

Ik geloof niet, dat zij voldoende is, opdat wij de Grieksche eigennamen zouden blijven verminken; het komt meer overeen, me dunkt, met de tegenwoordige eischen van nauwkeurigheid, ze zooveel mogelijk te laten wat zij zijn. Zoo hebben wij ook *Vulcaan*, *Juvenaal* en andere naar Fransch model af geknotte Latijnsche namen voor goed opgegeven en de juiste vormen *Vulcanus* enz. in eere hersteld. Ook de Grieksche namen moeten Grieksch blijven—zooveel mogelijk, heb ik gezegd, want als we in een Nederlandsch boek of opstel Grieksche namen gebruiken, moeten we toch voor oogen houden, dat we op dat oogenblik geen Grieksch, maar Nederlandsch schrijven, en dus rekening houden met het Nederlandsch taalgevoel. Consequentie tot het uiterste is in de taal niet mogelijk; het gebruik blijft de meester, gelijk ten tijde van Horatius, maar dit gebruik kunnen wij wel eenigszins regelen.

Eenige oorspronkelijk Grieksche eigennamen zijn in onze taal overgegaan; zij behooren er toe, en zonder gemaaktheid kunnen wij

ze niet veranderen. Wij zeggen *Athene*, en als we van Themistokles vertellen, ware het gezocht, te zeggen dat hij *Athenai* met vestingmuren omgaf. Andere woorden, veel talrijker, zijn heel zeker in onze taal niet overgegaan en hebben geen Nederlandschen vorm: stroomen als de Strumoon, steden als Kuzikos, Himeraion, Pudna, Poteidaia zijn buiten den kring der philologen en buiten de klasse niet bekend. Tusschen die twee uitersten liggen een aantal gevallen, waarover men het oneens kan zijn; mij dunkt het onbetwistbaar, dat we moeten zeggen: *Sicilië, Syrakuse, Syrakusanen*, omdat die woorden tot onze taal behooren, doch in de Thoekudides-vertaling van Boissevain en Boeken lees ik overal: *Surakousai, Surakosiërs*, en, van het derde boek af, *Sikelia*. Andere twijfelachtige gevallen zijn misschien: *Korinthe, Smyrna, Styx*. Uit den aard. der zaak is het niet mogelijk hier vaste grenzen te trekken.

Boutens verwerpt echter praktisch de voorgestelde classificering. Niet alleen schrijft hij *Athanai* in een lyrisch gedeelte zijner vertaling der Perzen van Aischulos (*De Gids*, Jan. 1928); in den zoo eenvoudigen dialoog, waarmede de Phaidoon opent, en zelfs in een zijner doodgewone aantekeningen op dien dialoog, schrijft hij ook: *Athenai*, wat ik, ondanks mijn oprechte bewondering voor hem, niet kan nalaten precieus te vinden. Als hij echter ook den naam van die stad zoo behandelt, is het duidelijk, dat hij in alle, absoluut alle gevallen, den Griekschen vorm der eigennamen behouden wil zien.

Ik heb tot nog toe alleen namen van plaatsen als voorbeeld gekozen; met persoonsnamen is het anders gesteld. Het moderne Athene is de voortzetting van het oude, en het moderne eiland Sicilië is hetzelfde gebleven als in de oudheid, en hun namen zijn blijven leven met de dragers zelf der namen. Een moderne Nestor integendeel heeft niets gemeen met den wijzen koning van Pulos; zijn naam is niet de Homerische, die op dezelfde wijze is blijven voortleven als een plaatsnaam; hij krijgt nieuw leven, telkens als hij aan een nieuw individu gegeven wordt; de naam van een modernen *Nestor* moet ons dus niet beletten in de Ilias den vorm *Nestoor* te gebruiken. Zoo ook is het feit, dat sommige tijdgenooten *Gregorius* heeten, geen reden om den grooten bisschop van Nazianzos anders dan bij zijn echten naam *Gregorios* te noemen.

(Wordt vervolgd.)

Brussel.

A. GEEREBAERT, S.J.